

สรุปผลและข้อเสนอแนะงานวิจัย

6.1 สรุปผลงานวิจัย

การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการโรงสีข้าว โรงงานเส้นหมี่ เส้นก๋วยเตี๋ยวและขนมอบกรอบ หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจข้าวที่มีในจังหวัดพิษณุโลกและข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่างๆ สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ต้องการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกลุ่มโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ประเมินสถานภาพของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกเพื่อดูความเชื่อมโยงของกิจกรรมที่มีอยู่ของธุรกิจที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ของอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ และวิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวจังหวัดพิษณุโลกเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลกที่ชัดเจน ที่จะยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวของจังหวัดพิษณุโลกได้ในระยะสั้น ดังนี้

6.1.1 ลักษณะเฉพาะของกลุ่มโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

ลักษณะเฉพาะของกลุ่มโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกเป็นลักษณะอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวที่มีความเชื่อมโยงการผลิตในเชิงกิจกรรม (Activity Linkages) ต่อเนื่องไม่หลากหลาย ผลผลิตที่ได้จากโรงสีข้าวถูกนำไปใช้ประโยชน์ต่อในลักษณะของการสร้างมูลค่าเพิ่มได้ไม่มากและใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปไม่สูง เช่น ข้าวเปลือกนำไปผ่านกระบวนการแปรรูปขั้นต้น (Semi Process) คือเป็นข้าวสารเพียงอย่างเดียว ซึ่งโรงสีที่รองรับผลผลิตข้าวเปลือกในพื้นที่ก็มีจำนวนไม่เพียงพอต่อปริมาณผลผลิตที่มีมาก ส่วนข้าวท่อนและปลายข้าวยังนำไปแปรรูป (Process) เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าเพิ่มต่อไม่หลากหลายคือส่งเข้าสู่โรงงานผลิตอาหารเส้น เช่น เส้นหมี่ เส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานแป้งข้าว โรงงานทำขนมอบกรอบในจังหวัดซึ่งปัจจุบันมีจำนวนทั้งหมดเพียง 6 รายเท่านั้น ส่วนรายังไม่มีการนำไปผลิตเป็น

ผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าเพิ่มเช่นกัน มีเพียงการจำหน่ายต่อให้แก่โรงงานผลิตอาหารสัตว์ในจังหวัด ได้แก่ โรงงานอาหารสัตว์เครือเจริญโภคภัณฑ์และบางส่วนจำหน่ายต่อให้แก่ร้านอาหารและโรงพยาบาล ส่วนแกลบจะถูกนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงเป็นหลัก

6.1.2 สถานภาพของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

คลัสเตอร์แปรรูปข้าวจังหวัดพิษณุโลกประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและที่เป็นการสนับสนุนเชื่อมโยงกับธุรกิจหลักคือธุรกิจการแปรรูปข้าว รวมทั้งองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องตามแนวคิดคลัสเตอร์ดังนี้

6.1.2.1 กลุ่มกิจกรรมหลัก

กลุ่มกิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยว (Post Harvest) ได้แก่ การนวดข้าว การทำความสะอาดเมล็ดและการลดความชื้นโดยตากในลานตากหรือใช้ไซโลอบข้าว รวมถึงการเก็บรักษาข้าวในฉาง ซึ่งลักษณะกิจกรรมจะใช้เทคโนโลยีระดับพื้นฐานและมีมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์น้อยที่สุด

กลุ่มกิจกรรมแปรรูปขั้นต้น (Semi Process) ได้แก่ การสีข้าวเปลือกให้เป็นข้าวกล้อง ข้าวสาร เพื่อแปรรูปให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น รวมทั้งได้ข้าวท่อน ปลายข้าว รำและแกลบ

กลุ่มกิจกรรมแปรรูป (Process) เพื่อให้พร้อมกับการบริโภคได้แก่ การแปรรูปข้าวท่อนเป็นเส้นหมี่ เส้นกวยเตี๋ยวและขนมอบกรอบ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ใช้เทคโนโลยีในระดับที่สูงขึ้นและเพิ่มมูลค่าให้กับข้าวสูงที่สุดภายในจังหวัดพิษณุโลก

6.1.2.2 กลุ่มอุตสาหกรรมเกี่ยวโยงและสนับสนุนอื่นๆ ได้แก่ ภาคการเกษตร ได้แก่ การเพาะเมล็ดพันธุ์ การทำนา รวมถึงกลุ่มอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องอื่นๆ เช่น ธุรกิจการผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว อุตสาหกรรมการผลิตเครื่องจักรกลการเกษตร ธุรกิจรถเกี่ยวนวดรับจ้าง ธุรกิจทำข้าว ฉางข้าว ตลาดกลางสินค้าเกษตร บรรจุภัณฑ์ บริการตรวจสอบคุณภาพสินค้า และธุรกิจการขนส่ง นอกจากนั้นยังมีชมรมโรงสีจังหวัดพิษณุโลก หอการค้าจังหวัดพิษณุโลกและสภาอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีการเชื่อมโยงการผลิตกับกลุ่มกิจกรรมหลักในเชิงกิจกรรม (Activity Linkages) ตั้งแต่อุตสาหกรรมต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ

6.1.2.3 หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลกซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพของอุตสาหกรรม ได้แก่ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม สถาบันด้านการวิจัยและพัฒนาเฉพาะทาง ได้แก่ ศูนย์วิจัยข้าวพิษณุโลก ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 1 จังหวัดพิษณุโลก หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้แก่ สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานเกษตรและ

สหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก ศูนย์บริหารศัตรูพืชจังหวัดพิษณุโลก โครงการชลประทานพิษณุโลก สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความเชื่อมโยงกับกลุ่มกิจกรรมหลักในเชิงความร่วมมือ(Cooperation)

ส่วนระดับความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจการแปรรูปข้าวและหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดพิษณุโลกโดยรวมไม่ค่อยมีการพึ่งพาและร่วมมือกัน มีการติดต่อค้าขายกันในลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบหลวมๆเป็นพิธีการตามปกติในการทำธุรกิจ ไม่ใช่ลักษณะที่มั่นคงที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องข้าวกับหน่วยงานรัฐและหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆจะมีบ้างเป็นครั้งคราว ยกเว้นเกษตรกรกับผู้ค้าปัจจัยการผลิตพวกปุ๋ยและสารเคมีเกษตร สหกรณ์การเกษตร และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ที่มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างแน่นแฟ้นเนื่องจากมีเงื่อนไขสำคัญคือการเป็นแหล่งเงินและสนับสนุนปัจจัยการผลิตให้เกษตรกร ซึ่งเกษตรกรที่ขาดเงินทุนหมุนเวียนจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ด้วย

6.1.3 วิเคราะห์สภาวะการแข่งขันของอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลกตามตัวแบบ Five Forces Model

ผลวิเคราะห์ระดับความเข้มข้นของการแข่งขันในอุตสาหกรรมโรงสีข้าวจังหวัดพิษณุโลกตามตัวแบบ Five Forces Model

- การแข่งขันในอุตสาหกรรมอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากมีคู่แข่งตัวจริงประมาณ 28 ราย ได้แก่ โรงสีพาณิชย์ที่เป็นสมาชิกชมรมโรงสีข้าว 24 ราย และโรงสีที่ไม่เป็นสมาชิกชมรมอีก 4 ราย
- การเข้ามาของคู่แข่งรายใหม่อยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากการเข้าสู่อุตสาหกรรมต้องใช้เงินลงทุนสูงในการสร้างโรงสี อีกทั้งคู่แข่งรายใหม่ยังเสียเปรียบด้านต้นทุนต่อหน่วย การทำตลาดและการกระจายสินค้า
- ภาวะคุกคามจากสินค้าทดแทนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากไม่มีสินค้าทดแทน
- อำนาจต่อรองของผู้ส่งมอบอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากมีจำนวนเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรจำนวนมากในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งส่งผลให้ในอุตสาหกรรมมีผู้ส่งมอบมากมายและจำหน่ายให้ผู้ซื้อจำนวนน้อยราย รวมทั้งไม่มีต้นทุนในการเปลี่ยนสินค้า

- อำนาจต่อรองของผู้ซื้ออยู่ในระดับสูง เนื่องจากมีจำนวนผู้ซื้อน้อยราย ได้แก่ รัฐบาลและโรงงานแปรรูปในจังหวัด 6 ราย โดยโรงสีข้าวส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวกับรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลจะเป็นผู้กำหนดราคาการรับซื้อข้าวแต่ละพันธุ์ ส่วนโรงงานแปรรูปซึ่งเป็นผู้ซื้อข้าวท่อนก็มีอำนาจต่อรองสูงเนื่องจากเป็นผู้กำหนดทั้งราคาและคุณภาพของข้าวท่อนที่รับซื้อ และเป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนั้น รัฐบาลเป็นผู้ซื้อแต่กลับไม่สามารถกำหนดคุณภาพการรับซื้อข้าวที่สอดคล้องกับราคาซื้อได้
- ภาวะคุกคามจากผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ อยู่ในระดับสูง เนื่องจากโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลทำให้เกิดการบิดเบือนราคาการรับซื้อข้าวในตลาด ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการทำกำไรของผู้ประกอบการโรงสีข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิเคราะห์ระดับความเข้มข้นของการแข่งขันในอุตสาหกรรมเส้นไหม เส้น
ก๊วยเตี่ยวจังหวัดพิษณุโลกตามตัวแบบ Five Forces Model

- การแข่งขันในอุตสาหกรรมอยู่ในระดับสูง เนื่องจากคู่แข่งนอกพื้นที่ได้แก่ ผู้ประกอบธุรกิจเส้นไหม เส้นก๊วยเตี่ยวในจังหวัดนครสวรรค์และสุโขทัยมีจำนวนมาก
- การเข้ามาของคู่แข่งรายใหม่อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการเข้าสู่อุตสาหกรรมไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุนสูงในการสร้างโรงงานและซื้อเครื่องจักรการผลิต แต่ในขณะเดียวกันอาจมีอุปสรรคในการเข้าถึงช่องทางจัดจำหน่าย เนื่องจากร้านค้าปลีกยึดติดกับผู้ประกอบธุรกิจรายเดิมและผู้บริโภคมีความคุ้นเคยกับตราสินค้าเดิม
- ภาวะคุกคามจากสินค้าทดแทนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากไม่มีสินค้าทดแทน
- อำนาจต่อรองของผู้ส่งมอบอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากผู้ประกอบการจะรับซื้อสินค้าข้าวท่อนโดยเลือกซื้อจากคุณภาพและพันธุ์ที่ตรงตามความต้องการ และผู้ประกอบการจะเป็นผู้กำหนดราคาซื้อ
- อำนาจต่อรองของผู้ซื้ออยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากสินค้าถูกกำหนดราคาโดยผู้ผลิตซึ่งขึ้นอยู่กับต้นทุนของวัตถุดิบข้าวท่อน ในขณะเดียวกันสินค้าส่วนใหญ่มีตราสินค้าของตนเอง ซึ่งผู้ซื้อจะเลือกซื้อสินค้าจากตราสินค้าที่คุ้นเคยเนื่องจากให้ความเชื่อมั่นในคุณภาพ และมีความภักดีต่อตราสินค้า

- ภาวะคุกคามจากผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆอยู่ในระดับสูง เนื่องจากนโยบายประกันราคาข้าวและโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลส่งผลให้คุณภาพของวัตถุดิบข้าวท่อนด้า ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจจัดหาวัตถุดิบข้าวท่อนที่ดีและมีคุณภาพตรงตามความต้องการได้ยากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรของผู้ประกอบการธุรกิจ

6.1.4 วิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลกตามตัวแบบ Diamond Model

- ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวจังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์เก่าซ้ำซากและพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงทำให้คุณภาพของผลผลิตข้าวต่ำลง คุณภาพดินขาดความสมบูรณ์และมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง แรงงานที่มีความรู้เฉพาะทางในอุตสาหกรรมมีน้อย ขาดการเชื่อมโยงกับภาคเกษตรกรทำให้ได้ผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพไม่ตรงตามความต้องการ งานวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับข้าวและผลิตภัณฑ์จากข้าวในพื้นที่มีมากแต่ถูกนำไปใช้ประโยชน์น้อย ผู้ประกอบการขาดอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ขาดการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานและขาดการเชื่อมโยงและการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และสถาบันการศึกษามีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมน้อย
- ปัจจัยที่เป็นโอกาสทางการค้าที่เอื้อประโยชน์ต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวจังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ การมีความเหมาะสมของสภาพภูมิศาสตร์และใช้วัตถุดิบข้าวในจังหวัดเป็นหลัก มีวัตถุดิบปริมาณเพียงพอและมีตลอดปี มีอุตสาหกรรมการพัฒนาเทคโนโลยีและผลิตเครื่องจักรกลการเกษตรในพื้นที่ มีแนวโน้มนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการผลิต ผู้ประกอบการมีการสร้างตรายี่ห้อที่เป็นที่ยอมรับในด้านคุณภาพของสินค้า การรักษาคุณภาพสินค้าให้ยังคงเป็นไปตามความต้องการของผู้บริโภคและการขยายตลาดไปต่างจังหวัดและต่างประเทศ มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกับธุรกิจการขนส่งและภาครัฐมีนโยบายแผนปรับโครงสร้างข้าว

สำหรับข้อเสนอแนะการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกที่ชัดเจนที่จะยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวของจังหวัดพิษณุโลกได้ในระยะสั้นมี 5 ยุทธศาสตร์ ซึ่งสามารถแบ่งระยะการพัฒนากออกเป็น 3 ระยะ เพื่อให้มีลำดับขั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

ภาพที่ 6.1

ลำดับขั้นและระยะการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์คลัสเตอร์แปรรูปข้าว จ. พิษณุโลก

6.2 ข้อเสนอแนะงานวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าการที่จะทำให้การรวมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์ประสบผลสำเร็จได้นั้นจำเป็นจะต้องมีการนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามาจัดทำเป็นแผนงานและโครงการต่อไป เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติให้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งการรวมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้นั้นควรต้องเป็นคลัสเตอร์ที่เกิดจากผู้ประกอบธุรกิจมีความต้องการที่จะรวมกลุ่มเพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกันอย่างจริงจังและมีความจริงใจต่อกัน